

Piękno celebracji eucharystycznych – procesje mszalne

Wprowadzenie

„Jest zatem w Eucharystii ciągła wędrówka, która według Maksyma Wyznawcy przenosi nas wprawiając w ruch i stawia nas w przyszłym Królestwie. Wszystko w Boskiej liturgii się porusza w kierunku tego, co jest przed. Nic nie ma statycznego. W liturgii symbolizm nie jest ani paraboliczny, ani alegoryczny. Jest natomiast ikoniczny w takim sensie, jaki mu przypisują Ojcowie Kościoła: ikona oznacza uczestniczenie treści ontologicznej w prototypie. W tym wypadku prototypem jest przyszłe Królestwo Boże i ostateczne zjednoczenie z Bogiem poprzez naszą inkorporację w Chrystusa.

Z tego wynika, jak wielkie znaczenie dla liturgii ma wymiar ruchu i wędrówki w znaczeniu typologicznym czy rytualnym. Szkoda, że tworzy się dzisiaj przekonanie, że w liturgii wszystko ma się wypełniać statycznie”¹.

Powyższa myśl prawosławnego metropolity Pergamonu Ioannisa Zizioulasa, dotycząca liturgii Kościoła Wschodniego, pokazuje nam, jak ważną rolę odgrywa w liturgii dynamizm wyrażający się w ruchu i przemieszczaniu się. Niestety, zauważamy również w liturgii Kościoła Zachodniego niedocenianie tego elementu, jakim jest procesja. Wyraża się to w niezrozumieniu jego głębokiego znaczenia, a bardzo często jest powodowane zwykłą wygodą.

Definicja procesji

Termin „procesja” pochodzi od łacińskiego słowa *procedere*, które oznacza iść, postępować naprzód, iść w górę, kroczyć dalej. Jest ona aktem religijnym bardzo rozpowszechnionym w świecie religii. To akt rytualny o charakterze wspólnotowym. Procesji mogą towarzyszyć jej śpiewy i modlitwy, mające formę błagalną lub formę uwielbienia. Wyraża ona duchową podróż (postawa ludzkiego ciała nie jest statyczna, ale dynamiczna – potrzeba przemieszczania się). Jest rodzajem świętej wędrówki, podróży w kierunku ziemi obiecannej, wejścia do sanktuarium, do obrzędu wtajemniczenia. Innym celem procesji jest towarzyszenie bóstwu w jego wyjściu poza sanktuarium, aby nawiedzić lud.

Procesja nie jest jakimkolwiek pochodem. Zanim się rozpocznie, musi się zebrać zgromadzenie odpowiednio uporządkowane. Rozpoczyna się w określonym miejscu, przebiega według ustalonego programu i jest skierowana do określonego celu.

Procesje w Piśmie Świętym

Dostarczają nam one elementów teologicznych i normatywnych dotyczących procesji chrześcijańskich. Procesje opisane w Biblii są celebracjami, które wpisują się w historię zbawienia, ukazują obraz pielgrzymującego ludu i są znakiem jego przeszłości, teraźniejszości i przyszłości.

¹ I. Zizioulas, *Eucharistia e regno di Dio* [Eucharystia i Królestwo Boże], Ed. Qiqajon 1996, s. 30.

W Starym Testamencie

Wyjście z niewoli poza tematem pielgrzymki jest przedstawione jako wielka procesja w kierunku Ziemi Obiecanej. Obłok unosi się nad namiotem i zatrzymuje się, wskazując poszczególne etapy wędrówki. (por. Wj 40, 36-38, Nm 9, 17nn). Pierwsze rozdziały Księgi Liczb ukazują, jak sam Bóg ustala w detalach porządek poszczególnych rodów, miejsce sztandarów, sposób kroczenia.

Podobnie Deuteroizajas i Księga Ezdrasza (por. Iz 40,3; 52,12; Ezd 1,8-11; 3,3-6.10) opowiadają o powrocie z wygnania – opisują drugie wyjście z niewoli – jako wielką pielgrzymkę-procesję, na czele której Pan kroczy na przedzie swojego ludu. Również i w tych opisach zauważamy, że karawana staje się uporządkowanym pochodem, pełnym radości i triumfu, któremu towarzyszy śpiew. Nie przewiduje się tutaj postojów, ale kroczy się bezpośrednio do świątyni, aby jak najszybciej odbudować ołtarz i złożyć ofiarę dziękczynną (por. Ezd 1, 2-4).

Zdobycie Jerycha (por. Joz 6, 1-16) jest „procesją Pana”. Arce, niesionej przez kapłanów, towarzyszy dźwięk tręb, a przed nią kroczy lud. Obchodzenie murów miasta przez siedem kolejnych dni ma przede wszystkim charakter błagalny. Procesja kończy się celebracją zwycięstwa Boga.

Przeniesienie Arki Przymierza do Jerozolimy (por. 2 Sm 6, 12-19; 1 Krl 15, 25-16,3). Jest ono połączone, nawet jeśli odległe w czasie, z wyjściem z niewoli egipskiej, stanowiące jego zakończenie. Powyższe wydarzenie dzieli historię Izraela na dwie części: po wędrównym życiu rozpoczyna się osadnictwo. Arka Przymierza jest ostatnią, która się osiedla. Z tego też powodu przeniesienie jej jest ukazane jako ostatnia procesja Pana. Bóg wchodzi do Miasta Świętego jako zwycięzca i tam ustanawia miejsce swego przebywania. Dawid pełen radości tańczy z całych sił przy akompaniamencie muzyki, wyrażając w ten sposób świąteczny i ludowy charakter procesji. Jest to najważniejsza z procesji opisanych w Starym Testamencie.

W Nowym Testamencie

Jedyną procesję, jaką mamy tutaj opisaną, jest wjazd Chrystusa do Jerozolimy jako prolog do Jego Ofiary krzyżowej. Mesjasz przedstawia się jako zdobywca, ale wjeżdża na osiołku, ponieważ jest Królem pokornym i Sługą Pańskim. Procesja ta ma charakter eschatologicznego powrotu Zbawiciela. Towarzyszy jej śpiew małego Hallelu, palmowe gałązki, będące znakiem zwycięstwa.

Wraz z tym wydarzeniem kończą się procesje biblijne. Dzieje Apostolskie opisują nam Kościół, który wychodzi i oddala się od Jerozolimy, rozchodząc się po całym świecie. W Apokalipsie Nowe Jeruzalem nie posiada już świątyni, nie ma też procesji, bo wędrówka się zakończyła. Jedynym przemieszczaniem będzie zgromadzenie się wokół Zmartwychwstałego, którego Ciałem jest Nową Świątynią. Centralną sceną Apokalipsy jest zgromadzenie wybranych wokół ołtarza Baranka i Tronu Boga².

² Zob. S. Rosso, *Processione*, w: *Liturgia. Dizionario San Paolo*, red. D. Sartore, A. Triacca, C. Ciben, Edizioni San Paolo, [b. m. w.] 2001, s. 1533-1535.

Procesje w liturgii Kościoła

Pełna rzeczywistość, już zrealizowana w *Kyriosie*, musi jeszcze rozpowszechniać się w Kościele i między ludźmi, dlatego znak procesji jest jeszcze możliwy, a nawet konieczny. Dlatego możemy powiedzieć, że procesja jest zapisaną w rycie ludzką kondycją wędrowania na ziemi. Pan kroczy na czele swojego ludu wśród modlitw błagalnych i hymnów uwielbienia. Wędrówka ta jest motywem chrześcijańskiej nadziei na przyjście przyszłego świata, na który ukierunkowane jest życie wiary. Jest ona skierowana ku Świątyni, gdzie kończy się złożeniem Ofiary i uczestniczeniem w uczcie.

Procesje mszalne możemy podzielić na trzy grupy:

- związane ze zbawczymi wydarzeniami życia Chrystusa (2 luty – święto Ofiarowania Pańskiego; Niedziela Palmowa czyli Męki Pańskiej; Wigilia Paschalna)
- związane z uzupełnieniem niektórych obrzędów liturgicznych (Stacje wielkopostne, procesja z krzyżem i olejem chorych, procesje w obrzędach chrztu).
- związane z obrzędami Eucharystii (procesja wejścia, procesja z Ewangeliażem, procesja z darami, procesja komunijna). Nas interesują właśnie powyższe procesje.

1. Procesja wejścia – uczestniczą w niej tylko celebrans, koncelebrans i usługujący. W interpretacji niektórych Ojców Kościoła jest ona ikoną (typem) pierwszego przyjścia Chrystusa, czyli Jego Wcielenia z jasnym wskazaniem na wędrówkę ku wypełnieniu się czasów. Wyraża ona również radosne kroczenie na spotkanie z Panem, zgodnie ze słowami psalmu 122: Uradowałem się, gdy mi powiedziano: „Pójdziemy do domu Pańskiego!” (Ps 122, 1)

Według *Ogólnego wprowadzenia do Mszału rzymskiego* możemy mówić o uroczystej procesji wejścia (47; 120-122); procesji, której towarzyszy śpiew (48); wejściu bez śpiewu (48). Wygląd tej procesji zależy od uwarunkowań przestrzennych i samego przebiegu danej uroczystości.

Warto prześledzić poszczególne punkty OWMR:

47. Po zgromadzeniu się ludu, kiedy kapłan wraz z diakonem i usługującymi udaje się do ołtarza, intonuje się śpiew na wejście. Śpiew ten rozpoczyna celebrację, umacnia jedność zgromadzonych, wprowadza ich umysły w przeżywanie misterium okresu liturgicznego lub święta oraz towarzyszy procesji kapłana i usługujących.

48. Śpiew na wejście wykonuje na przemian schola i lud albo kantor i lud, albo sam lud, albo sama schola. Można wykonywać antyfonę z psalmem podane w *Graduale Rzymskim* lub w *Graduale* zwykłym, albo też inny zgodny z czynnością świętą, z treścią dnia lub okresu liturgicznego śpiew, którego tekst został zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu.

Jeśli na wejście nie wykonuje się śpiewu, antyfonę podaną w *Mszale* recytują wierni lub niektórzy z nich albo lektor. W przeciwnym razie odmawia ją sam kapłan, który może ją także przystosować, ujmując w formie wstępnej zachęty (por. nr 31).

120. Gdy lud się zgromadzi, kapłan i usługujący, ubrani w szaty liturgiczne, udają się do ołtarza w następującym porządku:

- a) ministrant z dymiącą kadzielnicą, jeśli się stosuje okadzenia;
- b) ministranci niosący zapalone świece, a pomiędzy nimi akolita albo inny mini-

strant z krzyżem;

c) akolici oraz inni ministranci;

d) lektor, który może nieść nieco uniesiony ku górze Ewangeliarz, nie zaś lekcjonarz;

e) kapłan celebrujący.

Jeśli używa się kadzidła, kapłan przed wyruszeniem procesji nakłada kadzidło do kadzielnicy i błogosławi w milczeniu znakiem krzyża.

121. W czasie procesji do ołtarza śpiewa się pieśń na wejście (por. nry 47-48).

122. Po przybyciu do ołtarza kapłan i usługujący wykonują głęboki ukłon. Przyniesiony w procesji krzyż z wizerunkiem Chrystusa ukrzyżowanego można ustawić obok ołtarza, aby pełnił funkcję krzyża ołtarzowego, który winien być tylko jeden. W przeciwnym razie należy krzyż procesyjny ustawić w godnym miejscu. Świeczniki umieszcza się na ołtarzu lub obok niego. Ewangeliarz kładzie się na ołtarzu.

Procesja na wejście podczas Eucharystii, której przewodniczy biskup, opisana jest w *Caeremoniale Episcoporum* w numerach 128 i 129.

2. Procesja z Ewangeliarzem – może stanowić jakby *preludium* do przeżycia szczytu liturgii słowa Bożego, jakim jest proklamacja Ewangelii. Wskazuje na obecność Pana w słowach Ewangelii i wyraża radość zgromadzonego ludu z tej obecności. Przyjrzyjmy się, jak ten moment liturgii opisywany jest przez *Ogólne Wprowadzenie do Mszału rzymskiego*:

60. Czytanie Ewangelii stanowi szczyt liturgii słowa. Sama liturgia poucza nas, że należy je otaczać najwyższym szacunkiem, wyróżnia bowiem Ewangelię spośród innych czytań specjalnymi oznakami czci. Szafarz upoważniony do jej głoszenia przygotowuje się do tej czynności przez błogosławieństwo lub modlitwę. Wierni przez aklamacje wyznają wiarę, że Chrystus jest w słowach Ewangelii obecny i przemawia, oraz słuchają czytania w postawie stojącej; Ewangeliarz jest też przedmiotem szczególnych oznak czci.

133. Potem (diakon lub kapłan, gdy nie ma diakona) bierze Ewangeliarz, jeśli jest złożony na ołtarzu, i poprzedzany przez świeckich ministrantów, którzy mogą nieść kadzidło i świece, udaje się na ambonę, niosąc Ewangeliarz nieco uniesiony ku górze. Uczestnicy zwracają się w stronę ambony, okazując szczególną cześć dla Ewangelii Chrystusa.

175. Podczas Alleluja lub innego śpiewu diakon służy kapłanowi przy nałożeniu kadzidła, gdy są okadzenia. Następnie głęboko pochyla się przed kapłanem i prosi go o błogosławieństwo, mówiąc półgłosem: Pobłogosław mnie, ojcze. Kapłan udziela mu błogosławieństwa mówiąc: Niech Pan będzie w sercu twoim itd. Diakon wyprostowany, żegna się i odpowiada: Amen, po czym przed ołtarzem wykonuje głęboki ukłon, bierze księgę Ewangelii z ołtarza, jeśli jest tam złożona, i niosąc ją uniesioną nieco ku górze, udaje się na ambonę. Poprzedza go turyferarz niosący dymiącą kadzielnicę i ministranci z zapalonymi świecami. Stanąwszy na ambonie, diakon, mając złożone ręce, pozdrawia lud mówiąc: Pan z wami. Następnie mówi: Słowa Ewangelii według świętego N., kciukiem prawej ręki czyniąc znak krzyża na księdze, a potem na swoim czole, ustach i piersiach. Okadza księgę i wygłasza Ewangelię. Na zakoń-

czenie dodaje: Oto słowo Pańskie, a wszyscy odpowiadają: Chwała Tobie, Chryste. Następnie całuje księgę na znak czci, mówiąc przy tym cicho: Niech słowa Ewangelii itd. i wraca do kapłana.

Kiedy diakon posługuje biskupowi, zanosí mu księgę do ucałowania albo sam ją całuje, mówiąc cicho: Niech słowa Ewangelii itd. Podczas bardziej uroczystych celebracji biskup, zależnie od uznania, błogosławi lud księgą Ewangelii.

Ewangeliarz można następnie zanieść na kredens albo na inne stosowne i godne miejsce.

3. Procesja z darami – w procesji tej uczestniczą wierni przynosząc przede wszystkim chleb i wino (dona), które staną się Ciałem i Krwią Chrystusa. Wierni mogą przynieść również inne dary (munera), potrzebne wspólnocie Kościoła i zarządzające niedostatkom ubogich.

W niektórych wspólnotach praktykuje się, że wierni, którzy będą karmić się Ciałem Chrystusa sami „przygotowują” chleb do konsekracji przekładając komunikant do puszki. Potem ci, którzy prosili kapłana o sprawowanie Mszy świętej w podanej intencji, przynoszą dary chleba i wina do ołtarza

Podczas procesji z darami wierni, niezaangażowani bezpośrednio w przynoszenie darów do ołtarza, mogą przyjąć postawę stojącą i w ten sposób wyrazić swoje uczestnictwo w procesji.

Wspomnieć jeszcze trzeba kolejność przynoszenia darów. Niektórzy uważają, że chleb i wino przynosi się na końcu procesji, po przyniesieniu darów na potrzeby Kościoła i ubogich. Odwołując się do poniższych punktów OWMR, warto podkreślić, że najpierw powinno przynosić się te dary, które są najważniejsze. Są to chleb i wino, a potem pozostałe. Najpierw bowiem przygotowuje się ołtarz.

Procesję z darami tak opisuje OWMR:

72. W czasie Ostatniej Wieczerzy Chrystus ustanowił ofiarę i ucztę paschalną, w której ofiara krzyża stale uobecnia się w Kościele, ilekroć kapłan reprezentujący Chrystusa Pana czyni to samo, co sam Pan uczynił i co polecił uczniom czynić na swoją pamiątkę.

Chrystus bowiem wziął chleb i kielich, złożył dzięki, połamał i podał swoim uczniom mówiąc: Bierzcie, jedzcie, pijcie; to jest Ciało moje; to jest kielich Krwi mojej. To czyńcie na moją pamiątkę. Dlatego Kościół całą celebrację Liturgii eucharystycznej ułożył z następujących części odpowiadających słowom i czynnościom Chrystusa. A mianowicie:

1) Podczas przygotowania darów przynosi się do ołtarza chleb i wino z wodą, czyli te elementy, które Chrystus wziął w swoje ręce.

73. Na początku Liturgii eucharystycznej przynosi się do ołtarza dary, które staną się Ciałem i Krwią Chrystusa.

Najpierw przygotowuje się ołtarz, czyli stół Pański, będący ośrodkiem całej Liturgii eucharystycznej; umieszcza się na nim korporał, puryfikaterz, mszał i kielich, chyba że przygotowuje się go przy kredensie.

Następnie przynosi się dary na ofiarę: godne uznania jest, jeśli wierni przynoszą chleb i wino, które przyjmuje od nich kapłan albo diakon, aby je następnie złożyć na ołtarzu. Chociaż wierni tak jak dawniej nie składają już chleba i wina przeznaczonych

do liturgii ze swoich własnych darów, obrzęd przyniesienia ich do ołtarza zachowuje swoją wymowę i duchowe znaczenie.

Pożądane jest także przynoszenie przez wiernych lub zbieranie w kościele pieniędzy albo innych darów przeznaczonych na potrzeby ubogich lub kościoła; składa się je w odpowiednim miejscu obok stołu eucharystycznego.

74. Procesji z darami towarzyszy śpiew na przygotowanie darów (por. nr 37 b), który trwa przynajmniej do chwili, gdy dary zostaną złożone na ołtarzu. Zasady wykonywania tego śpiewu są takie same, jak w odniesieniu do śpiewu na wejście (por. nr 48). Śpiew może zawsze towarzyszyć obrzędowi przygotowania darów, także wtedy, gdy nie ma procesji z darami.

140. Jest wskazane, aby udział wiernych uwidocznił się przez złożenie czy to chleba i wina do sprawowania Eucharystii, czy też innych darów na potrzeby Kościoła i ubogich.

Dary wiernych może kapłan przyjmować przez akolitę lub innego ministranta. Chleb i wino do Eucharystii wręcza się celebransowi, który zanoszą je na ołtarz; pozostałe zaś dary składa się w innym odpowiednim miejscu (por. nr 73).

4. Procesja komunijna – wyraża nasze kroczenie ku Chrystusowi, który jest naszą Światłością. Jest to podążanie na spotkanie z Panem, który wychodzi nam naprzeciw, aby przeżyć zjednoczenie z Nim samym a w Nim z braćmi i siostrami.

Śpiew towarzyszący tej procesji ma wyrażać duchową wspólnotę przystępujących do stołu Pańskiego, ukazać radość serc i nadać bardziej braterski charakter procesji komunijnej.

160. Następnie kapłan bierze patenę lub puszkę i podchodzi do przyjmujących Komunię, którzy zazwyczaj zbliżają się procesjonalnie.

Nie wolno samym wiernym brać konsekrowanego Chleba ani kielicha Krwi Pańskiej, ani tym bardziej przekazywać między sobą z rąk do rąk. Wierni przyjmują Komunię świętą w postawie klęczącej lub stojącej, zgodnie z postanowieniem Konferencji Episkopatu. Jeśli przystępują do niej stojąc, zaleca się, aby przed przyjęciem Najświętszego Sakramentu wykonali należyty gest czci, który winien być określony tym samym postanowieniem.

86. Kiedy kapłan przyjmuje Najświętszy Sakrament, rozpoczyna się śpiew na Komunię. Ma on wyrażać duchową jedność komunikujących poprzez zjednoczenie głosów, ukazywać radość serca i w pełniejszym świetle objawiać „wspólnotowy” charakter procesji zdążającej na przyjęcie Eucharystii. Śpiew trwa, dopóki Sakrament jest rozdawany wiernym. Jeśli ma być śpiewana pieśń po Komunii, śpiew na Komunię należy zakończyć wcześniej.

Trzeba zadbać o to, aby i śpiewacy mogli dogodnie przystąpić do Komunii świętej.

87. Jako śpiew na Komunię można wziąć albo antyfonę z Graduału Rzymskiego z psalmem lub samą, albo antyfonę z psalmem z Graduału zwykłego, albo inny odpowiedni śpiew zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Śpiew wykonuje sama schola albo schola lub kantor z ludem.

Jeśli nie wykonuje się śpiewu, podaną w Mszałe antyfonę mogą recytować wierni albo niektórzy z nich, albo lektor; w przeciwnym razie czyni to sam kapłan po przyjęciu Komunii świętej, a przed rozdawaniem jej wiernym.

Podkreślmy jeszcze, że wszystkim czterem procesjom towarzyszy odpowiedni śpiew. Tak zatem wierni poprzez odpowiednią postawę ciała (postawa stojąca) i śpiew wyrażają swoje czynne uczestnictwo w poszczególnych procesjach.

Niektórzy próbują mówić jeszcze o „procesji wyjścia”. Jasno trzeba powiedzieć, że takiej procesji nie ma. Eucharystia kończy się rozesłaniem. Oczywiście, zgromadzenie rozwiązuje się w należytym porządku, podobnie wracają do zakrystii przewodniczący zgromadzenia i usługujący, chwalcąc i błogosławiąc Pana, którego spotkali podczas celebracji.

Zakończenie

W książce *Świat symboliki chrześcijańskiej* znaleźć można stwierdzenie, że procesja nie oznacza „tak sobie chodzić ani też maszerować, lecz iść w sposób pełny umiaru i opanowania, nie opieszale i bezmyślnie, zachowując postawę skromną i wyprostowaną”³. Procesja zatem jest znakiem stanu Kościoła jako ludu Bożego w drodze, który, wraz z Chrystusem i za Chrystusem kroczy drogami miasta ziemskiego do niebieskiego Jeruzalem. Niech zatem świadomość tej tajemnicy znajduje wyraz w odpowiednim przygotowywaniu zespołów liturgicznych samych wiernych. Niech odbywa się z radością, w głębokim podobieństwie spełniania Bożego nakazu: „Przechadzaj się przede mną i bądź doskonały”.

Z projektu *Ceremoniału wspólnoty parafialnej*

104. Dokumenty Kościoła zaliczają do gestów także procesje. Są one znakiem wędrowania ludu Bożego do swego ostatecznego celu. Przypominają drogę życia, która zmierza do Chrystusa i w której Chrystus towarzyszy człowiekowi. W czasie Mszy świętej odbywają się cztery uroczyste przejścia: procesja wejścia, z Ewangeliarzem, z darami oraz komunijną. Trzeba się starać, by te czynności były wykonywane godnie z towarzyszeniem właściwych im śpiewów, określonych szczegółowymi przepisami. (...)

107. Dla pięknego przejścia w procesji ważne jest także ustawienie wszystkich jej uczestników. Na czele idą zawsze osoby niosące znaki. Pozostali usługujący ustawiają się w procesji w taki sposób, aby po dojściu do ołtarza jak najłatwiej mogli zająć swoje miejsca. O pięknie znaku, jakim jest procesja, decyduje także odpowiednie ustawienie pod względem wzrostu (od niższych do wyższych). Jest to jednak kryterium pomocnicze. Pierwsze jest kryterium ładu i „swojego miejsca”.

³ D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990, s. 21; por. R. Guardini, *Znaki święte*, Wrocław 1994, s. 33-36.